

BÁNSZKI ISTVÁN:

KRÚDY „IRODALMI TÁRLATA” A VÖRÖS POSTAKOCSI CÍMŰ REGÉNYBEN

„Rezeda szerkesztőnek régi m ó d s z e r e (kiemelés: BI) volt a nők körüli udvarlásnál a költők segítségül vétele. Szerelmeit . . . többnyire Byron vagy Puskin verseinek köszönhetta. Mint egy biedermeier ifjú, finom kötésben verseskötve hordott a zsebében, és midőn a hölgyeket négy szemköt kaphatta, vadul, gyorsan vagy lágyan és álmódzva a fülükbe olvasta az idevonatkozó szakaszokat”. (A vörös postakocsi, 1913. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982: 139) Krúdy Gyula – aki Rezeda Kázmér költő és hírlapíró regényhősné alakjába számos ifjúkori élményét és sok személyes tulajdonságát is bele rajzolja – szintén élt a fent leírt „módszerrel”. Lehet, hogy udvarlásai közben is, ám ez csak feltételezés; de hogy a regényírás során, az egészen bizonyos. Természetesen további különbségek is vannak az író és hőse között. Krúdy ugyanis – Rezeda úrtól eltérően – nemcsak egy finom kötésű „verseskötve hordott a zsebében”, hanem szinte az egész világirodalmat az agyában, s amikor csak alkalom kínálkozott, – regénye hangulatának hitelesítésére, szereplői jellemének pontosítására – rögtön az olvasó fülébe olvasta „az idevonatkozó szakaszokat”. Már a Napraforgó című regényének hasonló jellegű irodalmi tárlatán láthattuk (Acta Nyíregyháziensis Tom 9/D: 1982:25), hogy Krúdy számára „nélkülözhetetlen társaságot” jelentett a könyv, az irodalom. Most is azt tapasztaljuk, hogy sikerének egy részét, – akárcsak alteregója – ő is „többnyire Byron vagy Puskin verseinek köszönhetta”, s rajtuk kívül még néhány tucat magyar és külföldi szerzőnek, történelmi személynek, mitológiai alaknak és olyan híres embernek, aki valamikor valamit olyan jellemzően csinált vagy mondott, és olyan sajátosan élt, gondolkodott vagy hitt, hogy ma már elegendő a nevének kimondása, hogy az általa képviselt teljes információs háttér, a mögöttes hangulat- és érzésvilág minden – a közös európai kultúrkincs birtokában levő – olvasó előtt nyilvánvaló legyen.

Ez a módszer természetesen nem Krúdy nóvuma. Alkalmazása, tehát más költők „segítségül vétele” közismert, szinte az irodalom kezdeteitől használatos írói eszköz. Ám Krúdy olyan meglepő bőséggel építi be regényébe az irodalmi, történelmi, zene- és képzőművészeti, színházi és más kultúrák területéről származó hivatkozásait, hogy az illusztrációk tömege mintegy önálló életre kel, sajátos minőséggé alakul. Ezáltal a regényírói kelléktár nemcsak a megírt regényeknek, de magának az írónak is jellemzőjévé lesz. A regénybe épített kultúrelemek ugyanakkor árulkodó jelei az író irodalmi felkészültségén túl annak a korszaknak is, amelyben a regény cselekménye játszódik és annak a közönségnek is – az olvasói kultúrszintnek –, amely számára a regény eszmei-érzelmi élményt jelenthet.

A vizsgált Krúdy-regény 1913-ban, a sivár jelennel a múltat, a századforduló környéki magyar világot állítja szembe. Ám az író műltszemlélete nem egyértelmű. Barta András – a regényhez írt utószavában – finoman jelzi, hogy Krúdy A vörös postakocsi

álomvilágának rajzában „állandóan fenntart egyfajta lebegést”, s ezzel mintegy gyanakvást ébreszt az olvasóban, hogy „ez az idealizált múlt talán nem is volt olyan ideális, amilyenek a tizes évek jelenével összehasonlítva feltűnik”.

A regény kultúr-elemeinek feltérképezése csak megerősítheti ezt az ironikus kontraszthatásokkal létrehozott „lebegést”. Az irodalmi hősök, költői szövegek gyakori jelenléte is mintha ezt a távolságtartó írói szemléletet bizonyítaná. Ahogy a szerkesztőhöz írt levélben maga Krúdy használja ezt a kifejezést: „az ablakon át” nézte a dolgokat.

A vörös postakocsi nagyszabású „irodalmi tárlata” ebben az értelemben tehát – az írói módszer sajátosságán és a kultúryanagnak az íróra vetülő visszajelzésein túl – alkotói funkciót is kap: közel hoz és elidegenít egyszerre. Beavat a szereplők intim világába (Krúdy maga hivatkozik Le Sage Sánta ördögére), de nem engedi feledni, hogy csak szemlélői, nem résztvevői vagyunk a regényből feltáruló világnak.

A vörös postakocsi szalon-képtárát (ahogy ezt a sajátos irodalmi és művészeti arcképcsarnokot a *Napraforgó* esetében is neveztük) az előző elemzés során alkalmazott bemutatástól eltérően annyiban manipuláltuk, hogy a tárlatvezetést most nem a regény eseménytörténetének időrendi sorrendjében, hanem egy-egy szereplő köré csoportosítva végezzük, és külön mutatjuk be a „pesti vásár” illetve a budai kiskocsmák hangulatának hitelességét felerősítő kultúr-motívumokat is. Így tehát egyes képek megtekintése helyett most képegyütteseket látunk majd – ha úgy tetszik – minden jelentős szereplőt külön kiállítási teremben, a csak rá jellemző kultúrkörnyezetben ismerhetünk meg.

I. Az első termet teljesen megtöltik a regény főszereplőjére, a *Rezeda Kázmérra* vonatkozó illusztrációk. Szinte egész élettörténetét – kora ifjúságától az utolsó pillanatokig – betöltik a könyvek irodalmi és történelmi hősökkel, fiktív és valóságos személyekkel.

Az a közeli kapcsolat, amely az író és hőse között van, már a regény mottójával választott *Puskin*-idézetből is nyilvánvaló:

„Szabad a költő . . .

Gyarló versében a szeszély

Itt-ott magáról is beszél . . .”

Így beszél Krúdy is – a *Rezeda* úr sorsában – „magáról is”.

1. A *Rezeda*-terem első irodalmi tablóján rögtön két író arcképe látható: *Byron* és *Lermontov* egymás mellett. *Rezeda* úr ugyanis, aki már egészen ifjan „bánatország álruhás királyfiának” érezte magát, többnyire a „sánta lord verseit olvasgatta”, ám olykor „egy teljes májusi délután múltott el *Lermontov Korunk hőséne*k emlékezetére”. (141) És hogy a romantika utáni vágyódása felnőtt életébe is elkísérte, arra mutat a következő arckép.

2. Ezen ugyanis *Turgenyev* látható. *Rezeda* úr éppen *A vadász emlékirataiból* olvas fel részleteket a két áhítatos színésznőnek, Klárának és Szilviának. Az azonosulás itt is teljes mértékű. *Rezeda* úr olyan mély átéléssel olvassa *Turgenyevet*, „. . . mintha ő maga volna az a bizonyos éjjeli vendég, aki annak örül, hogy a boldogtalanság legszélsőbb fokát elérte”. (142)

3. Ám, hogy érzelmileg idáig jutott, annak első szerelme, Berta, „a vidéki állatorvos fiatal felesége” az oka és előidézője. Megérdemli ez az asszony, hogy az őt jellemző írói arcképek a *Rezeda* úr képei mellé kerüljenek. Berta asszony ugyanis nemcsak azért érdekes személy, mert a párizsi *Bon Marché*-ből hozatta ruháit, és mert „olyan szép volt, mint *Eszter*, és erényes mint *Zsuzsanna*”, és zongorán „kifogástalanul játszotta *Csajkovszkij*

románcát”; de tőle kapta az ifjú Rezeda *Puskin Anyegin*-jét is, amely teljesen meghódította. Egy „új világ csodáit nyitotta fel előtte. Elhatározta, hogy életcél választ: költő lesz . . . *Puskin* lesz”. (158)

Berta kedvenc írója *Maupassant* volt, de ismerte *Heltai Jenőt* is.

4. Igaz ugyan, hogy Rezeda úr „első igazi költői példája *Horác* volt”, de a Bertától kapott könyvek átalakították ízlését. A következő tablókon azok a művek láthatók, amelyek Rezeda úr ifjúkori olvasmányai voltak: *Dickens*: *Dombey és fia*, *Andersen* meséi és *Boccaccio* novellái. Ez utóbbi könyv olyan nagy hatással volt rá, hogy Boccaccio-hősként egy májusi éjjelen ő is behatolt az ablakon át Berta szobájába.

5. Az újabb tablók arról tanúskodnak, hogy Rezeda úr jól érezte magát abban az „alföldi városkában” (nyilvánvaló az utalás szülővárosára, Nyíregyházára) amelynek gimnáziumában *Porubszky Pál* volt az irodalomtanára, akitől először hallotta *Bessenyei György* „gárdistahadnagy gyönyörű élettörténetét” (157), és aki először nevezte őt költőnek. Nem véletlen, hogy ifjan Rezeda úr is „borongós, bánatos, de formás és deli volt, mint egy *Mária Terézia* korabeli levante”.

Hangulatára bizonyára befolyással volt az akkori Nyíregyháza híres cigányprímása, *Benczi* is, akinek a jókedvű, pénzes ifjak olykor „százast ragasztottak a homlokára”. A gimnázium ifjabb professzorai pedig „együtt jártak lumpolni a nagyobb diákokkal a közeli fürdőhelyre” – (nyilván a Sóstóra). Amikor pedig Rezeda úr később vidéki szerkesztő lett, állásához illő módon „*Ferenc József* kabátot hordott”. (48)

6. A Rezeda-terem következő képcsoportja már a Pesten élő hős kultúrkörnyezetére utal. Szerelmi bánatában ugyanis – hiszen Berta férje miatt szöknie kellett a kisvárosból – nagyszabású levelezésbe kezd. S leveleit az alábbi írói álnevekkel látja el: *Bessenyei* gárdista, *Szindbád*, *Anyegin*, *III. Henrik* francia király. Ez utóbbi – Rezeda úr költő képzeletében – természetesen a szép *Navarrai Margitnak* ír szerelmi vallomást. (Persze, hogy a reneszánsz és a jelen kapcsolata teljes legyen, Rezeda úr a leveleket „poste restante” jelzéssel a „Vízivárosba” címezte.)

7. Berta asszony művelő-nevelő hatására Rezeda úr a világirodalom újabb alkotásait ismeri meg. Így kerül a tablón egymás mellé: *Thackeray*, *Dosztojevszkij*, *Maupassant*, *Cervantes* és *Csehov* arcképe. Romantikus lelkét azonban ezek az alkotók nem tudták realistává tenni. Hiszen – amikor a várbeli budai lakásáról éjszakai sétára indult –, „gyakran találkozott régi királyokkal, amint a kőfalból kiléptek”. Ilyen volt pl. a „deák-köpenyes *Mátyás*, vagy a zordon, feketeszakállas *Zsigmond*”. De amikor Klárával sétál át Budára, azt is tudja, hogy éppen erre hozták *Táncsics Mihályt*, „mídon a börtönből kiszabadították”.

8. A Rezeda-terem utolsó képén magát a hősünket látjuk, amint „*Faust* módjára” üdvözlö a kelő napot, s közben „verseket mond magában” és szívesen eladná lelkét az ördögnek, „ha az megvette volna”. (166)

A Klárához írt utolsó levelében pedig azt a vallomását olvashatjuk, hogy életét úgy szerette volna leélni, ahogy azt „a *Toscában* a tenorista szívre hatóan énekli . . .” (192)

II. Illő, hogy a következő terem *Klára* kisasszony kultúrkörnyezetének képeivel legyen tele. Ez a „szürke szemű, vörösesbarna hajú, álmodozó járású hölgy” az élet finomságait, az emelkedett és elegáns szerelmet keresi.

1. Nem véletlen tehát, hogy Krúdy, – Klára jellemének bemutatásához – elsőként *Dante* alakját kölcsönzi. Klára férfiideálja ugyanis egy olyan ember, talán „egy firenzei

nemes, aki úgy gondolkodik és úgy érez, mint Dante”. (14) Képzetele azonban csapongó. Szerelmi partner-keresésben messzi utakat bejár. Orosz diákasszonynak álmódja magát, amikor is „egy *Gorkijnak*” lehetett volna a szeretője.

2. Ha vágyai nem teljesülnek a jelenben, gondolatban ő is a múltbeli regényhősökhöz tér vissza. Mert az orosz irodalomban – ahogy vallja – „még a régi regényalakok is, a *Turgenyev* könyveiből, vagy *Oblomov*, mind érdemesek arra, hogy egy nő beléjük szeressen”. (14)

3. A jelen szerelmi sivárságáról beszél neki a kalandos életű Urbanovicsné is, amikor első sétája után „szinte öklelő hangon kiáltott” rá: „Ocsmány városba csaltatok engem. Valamirevaló fiatalembert nem láttam az utcán.” Erre Klára: „Bizony, *Zrinyi Miklós* nehezen találna itt neki való hadakat.”

4. A Klára-terem következő képe ismétli, s ezáltal felerősíti az elsőt. Krúdy ismét olyan férfit kerestet Klarával, aki olyan finom, mint „egy antik gyűrű”, és „nemes, mint *Dante* versei”. (25)

5. Ennek az emelkedett férfiúéálnak talán csak egyetlen férfi felel meg a korabeli Pesten: Alvinczi Eduárd, a vörös postakocsi tulajdonosa. Sajnos azonban Alvinczi nem figyel fel Klárára, hiába keresi a lány az alkalmat. Végül is megértve a helyzetet „bánatos mosollyal” súgja Rezeda úr fülébe: „Úgy ülök itt, mint egy solymászó lovagnő *Navarrai Margit* udvarában”. (98) Meg kellene hát elégednie Rezeda úr szerelmével, ő azonban inkább visszaserződik vidékre színésznőnek. „Elmegyek, mert nem tehetek mást . . . Egyszer, ha valakié leszek az életben, csak a tiéd leszek – búcsúzik Rezeda úrtól, aki ezért később „egy régi gyűrűt” küldött neki, természetesen olyan gyűrűt, amelyet a hagyomány szerint „egy *Anjou-királynő* nézegetett finom újjain”. (212)

III. Most a kis méretű *Alvinczi-terembe* lépünk. Egykor talán angol lordok utaztak Walesből Londonba olyan „óriási vörösre festett postakocsin”, amilyen az Andrássy úton ő szokott volt robogni, a „fekete szakállú, tatárfejú úriember”. Itt minden kép csak róla beszél, bár ezek a képek inkább csak miniatúrák.

1. Úgy öltözködik, mint a „napkeleti urak”, selyemkaftánt visel a vörös *Garibaldi-ing* felett”. (59)

2. Úgy mosolyog, mint „*Daudet pápája* mosolygott Avignonban a táncos provence-i nők után”. (64)

3. A *Gil Blas* című francia újságot járhatja, pezsgője természetesen a „*velsi herceg* pincéjéből való, a bíbornoki övekkel ellátott csodaszivarjai pedig a *kubai köztársaság elnökének* kézjegyével” vannak ellátva. (63)

4. Titokzatossága miatt természetesen Krúdy „*Monte Cristo* uramnak” nevezi el. (73)

IV. A mellékszereplőknek közös termet alakítottunk ki. Jól megfér itt egymás mellett Szilvia, Madame Louise és Steinné, csakúgy, mint Dideri Dir, Bonifác Béla és Szilveszter, az író.

1. Szilvia, az operettszínésznő, aki „érzelmesen” tudta énekelni a *Hoffmann* szerelmi dalát, andalgásai során néha „*Mátyás királyra* gondolt”, aki bizonyosan erre járt. Szilvia tudta, hogy neki van Magyarországon a legszebb lába, amelyhez a „selyemharisnya szenzációs szerelemmel tapadt”, e vaksi jelen azonban ezt nem tudta méltányolni. Nem csoda tehát, ha titokban arra várt, hogy „a bástyafalból éjfélkor kilép egy aranyisasakos

középkori király”. (19) (Rezeda úrnak – mint láttuk – mélyebb fantáziája volt: ő gyakran találkozott is ilyen királyokkal.)

2. Madame Louise, – „az utolsó romantikus nő” Pesten, egyszerre volt műintézet-tulajdonos és író. Ez utóbbi kvalitása miatt Krúdy őt számos világirodalmi rangú személlyel veszi körül. Megtudjuk róla, hogy ha levelet írt, akkor „*Sévigné asszony*”, a Vigadó-beli álarcosbálon „férfias kalapban és lovagszímában *George Sand*”, otthon pedig nyilván *Madame Pompadour* volt. Szeretője, a gróf, a vad ölelések és orgiák után is, oly nemes előkelőséggel állott előtte, „mint egy márványoszlop az Akropoliszon”, és egyébként is, valódi kereszteslovagként: „*Tankréd* módjára” küzdött ellenségeivel. (86)

Nem hihetetlen tehát, hogy Louise számára csak az olyan rózsafüzér volt igazán értékes, amelyet „egy valóságos *Metternich hercegnő* forgatott egyszer újjai között”. (87) Romantikus voltára mi sem jellemzőbb, hogy kártyapartnerének és szolgájának a nevét „orosz regényből” választotta. Ezért lett az Illic Iván. Louise-nak szerencséje van, a szerelemben: „az őszi felhőkre” nézve úgy találja, hogy „Budán csupa *Tell Vilmos* jár”. A férfiak ugyanis – szerinte – „mind a nők szívébe találnak”. (203)

3. Steinné apja a „vén falusi kocsmáros”. A „kék szobában” levő arcképe mellett, stílszerűen „*Jókai* acélmetszetű képe függött”.

4. Gazdagabb kultúrmiljøben helyezte el Krúdy Bonifác Béla, a nihilista hírlapíró. (Az írással kapcsolatban álló alakjai esetében ez mindig így van: az irodalmi hivatkozások száma megnő.) Ez az ember már háromszor ült királysértésért, azóta is bujkálva él. Madame Louise ezért rögtön, szellemesen így jellemzi: „Magáról írta *Eötvös Károly* a regényt: Aki örökké bújdosik”. (94) A hírlapíró most éppen a *Hentzi* szobrot akarta levegőbe repíteni. Hivatása őt nagy feladatokra készíti. Ő csakis „*Danton* és *Robespierre* meghatalmazottja lehet a dunai tartomány igazgatására”. (116) Nyugtalan természete, vándorlási kedve mindig mozgásra készítette. Dideri Dir, „a beteges lelkű költő” szerelme sem tudja visszatartani. De távozása előtt „költőket rendelt” – olvasásra – a nőnek. Kiket? „... a bús és aranypókhálós *Reviczkyt*, az esti harangszó hangú *Tompát*, és *Turgenyev* Tavaszi hullám-ait”. És mindezekre ráadásul: „*Bugyint* és *Baburint*”. Ezekről – vélte Bonifác Béla – „bizonyosan meggyógyul a lelke”. (120) Neki azonban nem kegyelmeztek a vámmörök. Amikor fizetés nélkül akart átosonni az alagúti ázónban, azok oly haragosan néztek rá, „mint egykor *Kohlhaas Mihályra*, a lócsiszárra az Elba mellett ... amint ez *Kleist Henrik* könyvében szóról szóra olvasható”. (118)

5. Dideri Dir, a költőnőt is körülvette Krúdy vágyai költőivel. A tablón szereplő első arckép *Ady Endré*. A hősnő csak azért akar a Beliczay-kávéházba menni, mert „közelről szeretné látni az ifjú *Ady Endrét*” és az olyan új költőket, akik „az élet nagy forradalmát hirdetik” és „szent, nagy szerelmi reneszánszokat” ígérnek hölgyolvasóiknak. Dideri Dir, aki már nem fruska, szeretne „még egyszer” szerelmes lenni. Kibe? „*Ady Endrébe* vagy *Révész Bélába*. *Cholnoky Viktorba* vagy *Lovik Károlyba*”. Az élet már – úgy tűnik – megtanította arra, hogy ne legyen válogató. Ha a mennyiség nem is, de a szerelem minősége azonban fontos a számára. Úgy szeretne szerelmes lenni „mint *George Sand Musset-be*”. (125) Dideri Dir bonyolult lelkének bemutatására valóban ennek az irodalmi kapcsolatnak a felidézése a legjellemzőbb.

6. A mellékszereplők közös tárlatának utolsó képén ismét *Musset* látható, de most más vonatkozásban. Szilveszter, az író, ugyanis „mindig köpenyben járt” ... mégpedig olyan köpenyben, amilyen „*Musset Alfrédnek* volt hajdanában”. (60)

V. Krúdy irodalmi arcképcsarnokának utolsó és egyben a legnagyobb kiállítási termébe érkeztünk. Nincs abban semmi meglepő, hogy itt nem a regény egyes szereplőihöz, hanem a regény *egészéhez*, a cselekmény színteréhez kapcsolódó, tehát Pest és Buda hangulatát felidéző kultúrelemek gyűjteményét találjuk. Krúdy a város társadalmi légkörének, színházi és időjárás viszonyainak érzékeltetésére alkalmazza most irodalmi-művészi szemléltető készletét. Mert Pesten akkor még virágzott a romantika, az álomvilág.

1. Az első képről így természetesen ismét az eddig is legtöbbször felidézett romantikus író: Musset tekint ránk, mellette pedig a nélkülözhetetlen Byron. Ez nyilván azért „lehetséges”, mert „a régi asszonyok mások voltak, mint a maiak”. Így érthető, ha „*Musset Alfréd* sorsa és a *sánta lord* növelik a romantikát: nem is csoda, hogy a regényeskedő nők könnyű szívvel szöknek el az apai háztól”. Valóban: a ma már tisztasasszony-ságok „hajdanán a világeért sem szerettek volna egyebek lenni, mint »*Kaméliás hölgyek*«”. (83)

2. A múltat idéző kép mellett – éppen a kontraszt kedvéért – egy a jelenre utaló, szerelemről szóló tablót találunk. Mert ma már „a szerelem, amelyről egykor *Puskin* zengett, városunkban nem szokásos” – állapítja meg maga Krúdy a *Kiss Józsefhez* írt előszóban. Úgy látja, – s ez a sivár jelen, – hogy „a kis garniz szállók, kapu alatti szobák és találkasházak” bonyolítják le a „szerelmi forgalmat” a városban.

3. Vidéken bezzeg még beépítetlen mező közepén áll a kisvárosi színház, az utcasarkon gesztenyét sütnek, s a könyvesboltban olyan gyönyörű angol naptárakat árultak, amelyeken „*Dickens* úr regényhősei utaztak postakocsin, . . . s a nagy étvágyú *Pickwick urat* mindenki felismerhette szárnyas frakkjában”. (30)

4. Pesten bizony csak a múltban volt „szép világ”. A színjátszás terén már akkor *Sardou*, *Dumas* és *Csiky Gergely* neve jelentette a világszínvonalat; az ifjú forradalmár hírlapírók legalábbis rájuk esküdtek.

5. Krecsányi, az idős színész is olyan „finom és ünnepélyes” volt, mint egy régi londoni színművész, aki még *Anna királynő* udvarában játszotta *Shakespeare-t*. (37) Később Krecsányi színigazgató lett, de nála csak *Shakespeare-t* vagy *Verdit* lehetett játszani.

6. Küry Klári színésznő is nagyon népszerű volt. Mert jóllehet „*Buddhát* elegen tisztelik Indiában, de Küryt még többen imádják. A színpadra lép, és mosolya, amely új és varázslatos, meleg vérhullámként áramlik át a nézőtér kopottas foteljei között.”

7. A színésznők otthonában azonban a régi verseskönyvekről álmodoznak: „hol vannak a verseskönyvek, *Kisfaludy* regéi aranykoszorús, piros kötésben . . .” (78)

8. Az éttermi zenekarban viszont a „dagadt szemű kontrásnak” olyan kimerültség ül arcán, mintha emberöltők óta éjszakázna. „Talán – s Krúdy képzelete újra történelmi időkre asszociál – már a *Rákóczi* táborában virrasztott a sípon valamelyik ősapja!”

9. A Pesten ekkortájt írt levelekben „nemezszer bukkannak elő eredeti sorok a *Manfréd*ből vagy az *Anyegin*ből. (122)

10. A józsefvárosi kiskocsmák „félíg szent, félíg örült” költőcskéinek „*Chatterton*, az éhen halt angol poéta, vagy a klinikai ágyon elpusztult *Reviczky Gyula* az ideáljuk”. Máskor viszont *Robespierre* és *Danton* imádatuk alakja”. (123)

11. A legöregebb pesti hordárnak „olyan fehér szakállá volt, mint *Ábrahám*nak”. (182)

12. A rácvárosi háztetőkön a kémények „oly komoran füstölögtek, mint az *Ander-sen-mesékben*”. (199)

13. A leánykák éjjel a szalon puha pamlagán heverészve „*Revczky* verseit olvasták fel a vendégeknél”. (206)

14. Az „igazi nők a mulatóhelyeken” könyv nélkül is tudják a *Perdita-ciklust Revczkytól*. (206)

15. A jólétesültek pedig azt is tudják, hogy Pesten „a legszebb nő *Gombaszögi Frida* és hogy *Márkus Emma* tigrisbundát hord, sőt azt is illett tudni, hogy „*Szemere* merre jár”. (209)

16. A budai kiskocsmákban a „dalidókat” természetesen „*Lisznyai* modorában” tartották az írók”. (206)

17. S végül még a pesti időjárásnak is jut irodalmi hivatkozás. A „havas fergeteg zúgott a Belváros felett, a gázlámpák ijedten táncoltak, a borbélytányér zörgött, mint akár abban az időben, mikor *Lisznyai Kálmán* és *Beöthy László* bolyongtak éjszaka, s a *Hackenast-féle nyomda* vastábláit botjukkal megdöngötték”. (66)

A Krúdy-tárlat látogatói a szintetizálásra hajlamos szellemek kedvéért – rendezői figyelmességéből – még áttanulmányozhatják az összesítőt, amely most időrendben és művészi, illetve szakágak szerinti csoportosításban tárja elének azokat a személyeket, akiknek szerepeltetése jelentősen hozzájárult a vörös postakocsi hangulatának kialakításához.

IRODALOM

magyar írók, költők

1. Bessenyei György (2)
2. Kisfaludy Sándor
3. Lisznyai Kálmán (2)
4. Beöthy László
5. Csiky Gergely
6. Jókai Mór
7. Tompa Mihály
8. Reviczky Gyula
9. Eötvös Károly
10. Lovik Károly
11. Ady Endre (2)
12. Révész Béla
13. Heltai Jenő
14. Chólnoki Viktor
15. Szemere György

külföldi szerzők

1. Horatius
2. Dante (2)
3. Boccaccio
4. Cervantes
5. Shakespeare
6. Navarrai Margit (2)
7. Le Sage
8. Mme Sévigné
9. Chatterton
10. Kleist
11. Byron (3)
12. Puskin (4)
13. Andersen
14. Musset (3)
15. George Sand (2)
16. Dumas fils
17. Lermontov
18. Turgenyev (3)
19. Daudet

20. Bugyin

21. Dickens
22. Thackeray
23. Maupassant
24. Csehov
25. Dosztojevszkij
26. Strindberg
27. Gorkij

irodalmi hősök

1. Don Juan
2. Tell Vilmos
3. Faust
4. Kohlhaas Mihály
5. Manfréd
6. Anyegin (4)
7. Monte Cristo (3)
8. Kaméliás hölgy
9. Oblomov

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

történelem	színház–zene	vallástörténet, mitológia
1. Tankréd	1. Haydn	1. Ábrahám
2. Zsigmond király	2. Mozart	2. Eszter
3. Mátyás király	3. Tosca	3. Zsuzsanna
4. Zrínyi Miklós	4. Csajkovszkij	4. Buddha
5. Thököly Imre	5. Lohengrin (2)	5. Janus
6. Rákóczi Ferenc	6. Blaháné	
7. Mária Terézia	7. Gombaszögi Frida	
8. Rohan herceg	8. Márkus Emma	
9. Danton (2)	9. Benczi Gyula	
10. Robespierre (2)		
11. Napóleon		
12. Ferenc József		
13. Heintzi		
14. Garibaldi		
15. Táncsics Mihály		

Politikusok, diplomaták, híres emberek és földrajzi helyek nevével jelzett tárgyak, jelenségek, jellemvonások

1. az *avignoni pápák* bora
2. a *velsi herceg* pincéjéből való pezsgő
3. a *kubai köztársasági elnök* kézjegyével ellátott szivar
4. a *Metternich hercegnő* által forgatott rózsafüzér
5. a *girardi* és a tollas *Rembrandt*-kalapok
6. a *Brillat-Savarin*-recept szerint készült tyúklevés
7. a *párizsi Bon Marchéből* hozatott ruhaanyag
8. a *Pomery* és *Greno* márkájú szárazpezsgő
9. a *longchamps*-i lóverseny
10. a *máriapócsi* csodatevő asszony
11. a *nyírségi* muzsika

Ismeretes, hogy Krúdy regénye két idősíkon mozog. A regény írásának időszaka, 1913, és a regény cselekményének ideje – a századforduló körüli történelmi periódus – ötvöződik és felel egymásnak. Ennek tudatában teljesen indokoltnak látszik, hogy Krúdy – múltbeli hőseinek jellemzésére, a régi pesti élet hangulatának felidézésére – zömmel az európai romantikus irodalom jellemző, ízlésformáló, nagy hatású alakjait és műveit vonultatja fel. A hivatkozások gyakorisága is ezt bizonyítja. Ebben a műben Puskin és Anyegin négyszer, Musset, Byron, Turgenyev és Monte Cristo neve háromszor is szerepel, és George Sand, Dumas, Lermontov stb. is ezt a blokkot erősíti. Az antik irodalom itt most alig szüremlik be (Horatius), annál gyakoribb a reneszánsz kori hivatkozás. Dante neve kétszer is „szemléltet”, de mellette Boccaccio, Cervantes, Shakespeare és Navarrai Margit is segítik a jellemzést. Magyar irodalomból azonban csak a felvilágosodástól kezdődően (Bessenyei [2]) találunk hivatkozást, ebből az anyagból is főleg a szentimentális-romantikus motívumok és szerzők kerülnek be a regénybe. Meglepően nagy számban szerepel a „jelen” idősíkjának magyar irodalmi anyaga, Ady Endrétől Szemere Györgyig.

Az irodalmi hősök jelenléte is a romantikához kapcsolódik. A felsorolt nevekből nyilvánvalóan kitűnik, hogy Krúdy nem az irodalmi értékek, hanem a közönségre gyakorolt hatás, ízlésformálás és népszerűség szempontjai szerint válogatott. Így Manfréd és Anyegin mellett elsősorban a francia romantika (ma már második vonalnak nevezett) népszerű hősei (Monte Cristo) és hősnői (a Kaméliás hölgy) hordoznak Krúdy számára a legtöbb jelentéstartalmat.

Az összehasonlításból fakadó konklúziók kedvéért iktatom ide az 1918-ban írt Napraforgó című Krúdy-regény vonatkozó katalógusösszesítőjét.

IRODALOM

magyar írók, költők	klasszikusok	irodalmi hősök
1. Bessenyei (2)	1. Horatius	1. Falstaff
2. Kármán	2. Cicero	2. Fanny
3. Kisfaludy S. (2)	3. Cervantes	3. Anyegin
4. Berzsenyi	4. Shakespeare	4. Lenszkij
5. Jósika M.	5. Prévost abbé	5. Baradlayné
6. Petőfi	6. Puskin (2)	6. Ivanhoe
7. Lisznyai Kálmán	7. W. Scott	7. Grétchen
8. Jókai	8. Dumas	
9. Tompa Mihály	9. E. Sue	
	10. Goethe	
	11. Andersen	

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

történelmi hősök	zenészek, muzsikusok
1. Rákóczi Ferenc	1. Lavotta
2. István király	2. Csermák
3. erdélyi fejedelem	3. Benczi Gyula

A két anyag között minőségi különbséget aligha lehetne kimutatni. De a mennyiségi csökkenés szembeszökő. Azt látjuk tehát, hogy „költők segítségül vételének” módszerét Krúdy – A vörös postakocsi megírása után fél'évtizeddel is – változatlanul alkalmazza, de mintha már valamivel kevesebb másodlagosan jellemző motívumra lenne szüksége.

Nem valószínű azonban, hogy a hivatkozási index visszesésének okát Krúdy olvasmányélményeinek halványodásával, aktív memóriakincsének csökkenésével kellene magyarázni. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy Krúdy fokozatosan kialakítja – (ha ugyan a következő elemzések ezt igazolják?!) – a saját, az önálló jellemzési módszerét.

Ilyen és hasonló következtetések levonására, illetve hipotézisek felállítására azonban csak további – kultúr-motívum szempontú – vizsgálatok elvégzése után kerülhet sor.